Övning ger färdighet (i det som övas)

av Caroline Odhner

I FÖRORDNINGEN MED instruktion till Försvarsmakten (Förordning 2020:1233) formuleras Försvarsmaktens uppgift; att försvara Sverige mot ett väpnat angrepp. Försvarsmakten med sitt våldsmonopol och kollektiva mandat att utöva väpnad strid erhåller därmed en förväntan från samhället. Detta kräver att Försvarsmaktens personal är kompetent, har en hög förmåga men framför allt kan hantera många olika uppkomna situationer. Denna förmåga utvecklas genom att öva. Ordspråket ”Övning ger färdighet” förklarar förkortat övningens syfte, att bli bättre på något. Utelämnat är budskapet att färdighet erhålls i just det som övas. Om det är något som Försvarsmakten anammat så är det denna utelämnade förståelse, i sin yttersta form benämnt drillens betydelse. Problematik uppstår när Försvarsmakten inte kan öva sina förband så som kriget kommer karaktäriseras, eftersom färdighet skapas i det som övas. Därmed uppstår en diskrepans mellan ett övningsbeteende och vad som krävs i krig. Genom att öva mer verklighetstroget kan förbandens möjlighet att lösa tilldelade uppgifter i krig öka, vilket ökar Försvarsmaktens taktiska och operativa förmåga.

Vi lyckades, men…

Att vi inte övar verklighetstroget kan ses i de genomgångar som sker efter övning, ofta sammanfattade i stil med: ”Vi nedkämpade motståndaren och löste vår uppgift”. Att det fanns tilldelade uppgifter förbandet inte kunde lösa eller att en förmåga behöver utvecklas i en viss riktning är inte något som presenteras. Budskapet som sprids är framgång. Budskapet är att förbandet kan lösa tilldelade uppgifter och att motståndaren inte lyckades med sina intentioner. Återigen kan det övade förbandet lägga en framgångssaga till handlingarna och stolt klappa sig själva på axeln. Förbandet lyckades, tillräckligt väl, lösa alla de situationer som uppstod i de övade momenten. Frågan som aktualiseras ur detta är, vad händer om det uppstår situationer som inte övats på? Hur ska soldater och officerare kunna agera i motgångar, där kamrater stupar och ingen finns nära tillhands att snart rycka in och säga ”övningen avbryts” och allt återgår till det normala? Om övning ger färdighet, behöver Försvarsmakten öva i en verklig kontext där allt kan hända.

Friktioner, överallt och alltid

En av de faktorer som kännetecknar en verklig kontext är friktioner. Både Carl von Clausewitz och Edward N. Luttwak diskuterar friktioner i strid. Luttwak (2001:8–9) beskriver friktioner i Strategy: The Logic of War and Peace som; misslyckanden, inte orsakade av motståndaren utan av organisationen själv genom missuppfattningar, förseningar och tekniska problem. Därmed finns förklarliga skäl till att Försvarsmakten inte övar med avsevärt många inspelade friktioner. På grund av Försvarsmaktens få tillfällen att öva och det faktum att friktioner är en ständigt närvarande fiende, skulle kanske inte ens förbandet ta sig utanför regementesgrindarna om friktionerna fick utspelas till fullo.

Återigen uppstår frågan, om övning ger färdighet, hur officerare och soldater ska kunna lösa unika problem och klara av friktioner vid en väpnad konflikt om det inte är något som övas. En lösning till denna paradox, att vi övar och enbart lyckas, där den största fienden oftast är våra egna friktioner är att nyttja ett redan existerande verktyg. Den utvecklade blå-gul organisationen, som utgörs av militära övningsledare och följebefäl på olika nivåer. Att vara följebefäl bör falla på de individer som är förbandets spjutspets och har högst kompetens. Följebefäl behöver erhålla handlingsfrihet, eftersom moment som innebär pålagda friktioner kommer kräva nya och unika lösningar. Lösningar som inte går att planera för i förväg och därför behöver möjliggöras i både tid och resurser. Enbart när moment får fortgå och genomföras hela vägen, där friktioner inte bortses från utan välkomnas, kan chefer och soldater på alla nivåer dra unika erfarenheter och anpassa stridsteknik och taktik. Ett framträdande exempel på detta kommer från andra världskriget, beskrivet av Doubler (1988:47–48) i Busting the Bocage: American Combined Arms Operations in France, 6 June – 31 July in 1944. I Normandie hade de allierade stora problem att strida i det franska landskapet bestående av tjocka häckar. Efter stora förluster och begränsningar i såväl teknik som materiel fick innovativa soldater och officerare utveckla ”hedgerow tactics” vilket helt tillintetgjorde den tyska taktiska fördelen. Exakt vilken taktik som utvecklades är inte det viktiga utifrån detta exempel, utan det är förmågan att stöta på ett problem som inte planerats för och trots motgångar och förluster kunna lösa det. En förmåga som inte går att öva sig till genom att lyckas, utan en förmåga som kan övas upp genom att inte göra det.

Okänd terräng

En verklig kontext utgörs även av de operationsområden som ett förband kommer utkämpa ett krig inom. Idag genomförs till stor del övningar på och omkring militära övnings- och skjutfält, där förbanden ofta är väl förtrogna med terrängen. Förbanden vet vilka grupperingsplatser och framryckningsvägar som lämpar sig bäst för den strid som skall genomföras och behöver acceptera att vissa platser medför exempelvis ogynnsamma skyddsmöjligheter som inte skulle väljas i krig. Oavsett hur verklighetstroget ett scenario är och om motståndaren får påverka förbandet och skapa friktioner, så begränsar kännedom om terrängen det övade förbandets förmåga att anpassa sig till nya situationer. I ny terräng finns det okända, en förmåga försvarsmaktspersonal skall bemästra och något som kommer att karaktärisera ett krig.

Ny terräng kan bli en friktion, som påverkar hur förbandet kan lösa en uppgift taktiskt. Dagens övningsverksamhet begränsar möjligheten att öva upp denna förmåga. När ett förband förflyttar sig till ny terräng behövs idag en gedigen organisation för att skapa kontakt med markägarna och möjliggöra grupperingsplatser och framryckningsvägar. Det är ofta som Försvarsmakten erhåller ett nej eftersom det kommer att ske viss åverkan på marken. Därmed kan exempelvis inte den mest optimala framryckningsvägen nyttjas, skyddsvärn kan inte grävas på den plats där förbandet skall gruppera och fältarbeten kan inte genomföras för att förbättra verkan. Denna faktor, som inte kommer att finnas i krig men nu definierar hur Försvarsmakten kan öva, påverkar hur bra förbanden kan bli. Det behövs mer övningsterräng och utvecklade bestämmelser för hur och var Försvarsmakten kan öva.

Att lyckas och misslyckas

Det är viktigt att lyfta att det finns fördelar med att öva på att lyckas, där följebefäl styr vilka friktioner som ska drabba förbandet och terrängen är känd. Med fler värnpliktiga behövs fler officerare, vilket medför fler kadetter på skolor. Samtliga dessa behöver gå i befattning och öva, för att utveckla sina kunskaper och färdigheter. Grunden ligger i behovet av övningstillfällen, som syftar till att bygga grundläggande kunskaper för att skapa fler krigsförband. Dagens Försvarsmakt är inte dimensionerad för att kunna omhänderta denna ökande personaltillväxt avseende tid, resurser och pengar. Därmed behöver prioriteringar göras, vilket leder till att en övning då snarare behöver vara lyckad för att skapa en målbild och ett förtroende för den övades förmåga.

Att Försvarsmakten växer är positivt i många hänseenden, men med mer personal och samma resursläge krävs att resurser omfördelas och organisationen omstruktureras. Därmed möjliggörs att samtlig personal i Försvarsmakten, trots få övningstillfällen, kan öva med friktioner och en mer verklig kontext. Det handlar om en omstrukturerad kultur och ett förhållningssätt. Försvarsmaktens personal behöver komma ur fällan att alltid lämna ”klartecken i guld” och förbise begränsningar eller misslyckanden. Försvarsmakten som organisation, skulle genom att öka öppenheten och införa en kultur där misslyckanden ses som misslyckande och att dessa får fortgå, kunna utveckla personalens mentala förmåga att fortsätta trots motgång. Verksamheter som inte alltid är noga planerade och förberedda bäddar för skapande av nya lösningar. Även om Försvarsmaktens handböcker är tydliga med att en chef alltid tilldelar resurser till den uppgift som ska lösas, behöver underställda chefer öva på att själva förstå vilka resurser som behövs. Det kan visa sig att det skiljer sig avsevärt i slutändan, att de förgivettagna arbetssätten är överflödiga.

Träna för kriget

Samhället förväntar sig en professionell och kompetent Försvarsmakt. Det är samhällets tilldelade resurser som lägger grunden för Försvarsmaktens förmåga, en förmåga som ofta utvecklas genom övning. Idag är Försvarsmakten bra på att lyckas. Försvarsmakten har en god förmåga att ta och försvara terräng och lösa uppgifter på och omkring tilldelade övnings- och skjutfält. Försvarsmakten är bra på att använda de resurser som tilldelas och att är noga med att de kommer till rätt plats i rätt tid. Om övning ger färdighet i det som övas, behöver Försvarsmakten öva i en kontext som liknar den som karaktäriserar kriget, en mer verklig kontext där allt kan hända. Att inte öva så som kriget kommer att karaktäriseras, på att ibland misslyckas eller att få handlingsfrihet med samhällets samtliga resurser, skapar ett felaktigt beteende. Ett övningsbeteende som förutsätter att något som inte övats kommer att vara självklart när det väl gäller. Genom att skapa övningar som välkomnar friktioner och att utöka militära övningsområden eller möjliggöra övning i viktig terräng, ökar Försvarsmaktens förmåga i en verklig kontext. Genom att ändra kulturen och förhållningssättet till att planera, tilldela resurser och lyckas, ökar den mentala förmågan att klara misslyckanden och motgång. Därmed ökar Försvarsmaktens taktiska och operativa förmåga där Sveriges befolkning bättre kommer att kunna skyddas mot ett väpnat angrepp. Försvarsmakten kan då möta den svenska befolkningens förväntan om att försvara Sverige, i hela Sverige.

Författaren är fänrik vid Luftvärnsregementet